

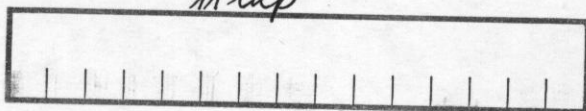

GYŰJTŐ NEVE: FEI JÓZSEF
GYŰJTÉS IDEJE: 1994.

TART.: „Bécs” cigimpek szokásai

1930-1950

11 lap

FÖLDRAJZI MUTATÓ: PECS

SEK MUTATÓ:

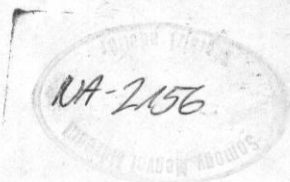
XXXII.

HALASPACK RT.

LELTÁRKÖZLÉS:

Az 1994. évi Országos és Somogy Megyei Néprajzi és Nyelvjárási
önkéntes gyűjtők pályázatára irtam.

CIGÁNY - néprajzi gyűjtőpályázat
/ 1930-1950/

SOMOGY MEGYEI MUZEUM

NÉPRAJZI OSZTÁLY

K A P O S V Á R

Május 1. u.10.

Pályázó:

Jeli József

Pécs

Magyarürögi ut 118./7634/

önkéntes néprajzi és nyelvjárási
gyűjtő!

Készült 2 példányban.

1994. február

J.J.

Az 1994. évi Országos és Somogy megyei Néprajzi és Nyelvjárási
önkéntes gyűjtők pályázatára írtam.

A "BFAS" cigányok hagyományos táplálkozása
/1930-1950/

Gyűjtés helye: Somogy megye Gölle község cigánytelep. A cigányok a község keleti részében, annak is a végén, közel az akácoshoz és a vízesésekhez, telepedtek le, vályogból és sárral tapasztott kunyhó. A régi foglalkozásuk volt: faragtak nagy és kis meknőket, vályut, felteztak edényeket, készítettek üstöt. Házaiknál kéregettek, mindent elfogadtak, ami csak ehető volt.

A telepen ilyen nevezetű cigányok voltak:

Kalányos, Orsos, Kanalas, Bogdán,

Mindenféle döghúst megettek:

- Disznóhúst sütve és párolva.
- Malachúst először megfőzték, utána megsütötték, sok kenyérral és krumplival ették.
- A baromfi húsek közül a tyúkot, pulykát, pörköltnek készíteték. Sokáig főzték, míg csak a csontrol le nem vált a hús.
- A frissebb húst cigánypacsényének sütötték meg, ez olyankor volt amikor a sertés orhánkos volt, a gazdák nem várták meg, hogy az állat elpusztuljon, hanem levágták, és oda ették a cigányoknak. Volt olyan esetendő, hogy százával pusztultak a jeszágok, különösen a pusztán az uradalomban. Az elhúelt állatokat a kijelölt döghúthoz szállították, onnan meg a cigányok elvitték. Az ilyen döghúseket előbb megfőzték, utána meg megsütötték, sesam, és csípős paprikával izesítve fogyasztották. Kenyeret és krumplit ették hozzá.
- Ha más nem volt akkor rántott levest főzték és azt ették, egyszerű volt az előállítás, víz, zsír, fegyhagyma, paprika kellett hozzá.

Kenyérrel ették.

./.

- Krumpli és bagulyás, úgy a dísznöhist, mint a barenfihust tettek a leveste. Annyi szoktak főzni, hogy még másnapra is volt. Ez inkább köznapit táplálkozásukhoz tartozott.
- Kenyér volt a fő táplálkozásuk. Saját kemencéjükben sütöttek kenyeret, olyan 2-3 kilókat.
- Szokásuk volt a pogácsa és a langaló sütése is, mely olyan sütőlapát magyságu és ujjnyivestagságu volt.
- Gyakori táplálkozásukhoz tartozott a paprikáskrumpli, csak husnélkül. Pogácsát vagy kenyeret ettek hozzá.
- Kakaspörkölt: ezt fogyasztották leginkább ünnep alkalmával, vasárnap, vagy amikor gyermek keresztelés, születés, és temetés volt.
- Hurkaleves: úgy is ismert, hogy abalé, dísznöféske van ez, mert az abaléban föl a fajhus, tüdő, máj, vese, nyelv és többféle dirib-derék kusek. Ezt az abalét, a parasztek, pusztai cselédek oda adták a cigányoknak, akik aztán krumpli, bagulyásnak megfőzték. Szinte napokig ették. A zsirját meg kenyérré kenyték. Így mondták az egyik legfeljesebb eledel.
- A krumplit, úgy sűtve, mint fővel ették.
- A mézet is fogyasztották, különösen a lépesmézet, több családnak is volt méhcsaládja. Szakszerű kezeléséhez nem értettek, és legtöbbször úgy vették el a mézet, hogy a családot elpusztították, olyképen, hogy kénlappal megfojtották őket.
- Tej, túró, aludtej, savó, a savot pogács és kenyérsütésnél használták. A csarnokban soványtejet és soványtúrot fillérékért kaptak. Tehén hasznát úgy a paraszteknél, mint a pusztai cselédeknél kaptak.
- Zsirus, lekváros, cukroskenyeret is ettek, különösen a gyerekek.

- Krumpli és a darázs kifőtt tésztát is ették.

- Tejásos nekedit.

- Kajdinát: amely 3-4 tejjest összekevertek liszttel, és zsirban megsütötték, szapora étel volt.

- Nyári hónapokban gyenge, tejes csöveskukoricát sütte, s fővel ették. A szemeskukoricát meg őszi és téli hónapokban fővel ették, a levét tejs helyett itták.

- Kisegítő táplálkozásukhoz tartozott a napraforgó, /szetyola/tökmag fogyasztása. A tökmagről azt mondták, hogy ha valaki azt fogyasztja jobban megterem a hajában a tető.

- Gyümölcsöt keveset fogyasztottak, leginkább az erdőben, mezőn természet szeder, fűszeder, cigánymeggy, madárcseresznye, vadkörte, erdei eper, más gyümölcsöt, mint almát, körtét, szilvát, baracset csak akkor ettek, ha a paraszteknál kaptak.

- Hagyományos táplálkozásukhoz tartozott: erdőben, réten, útszélen fészkelő foglyok, fácán tejások főszése és sütése, bár ez tiltva volt, de ők azért összeszedték és fogyasztották.

- Mind kéregető cigányok járták a falusi és a pusztai házakat és kaptak kenyeret, kalácsot, húst, krumplit, hagymát, paradicsomot, uborkát, frissen, nyersen, sütvé, ették. Itt meg kell említeni, hogy amíg valamit nem kaptak addig nem mentek el a háztól. Ezekre mondták, hogy

- ezek a mi cigányaink/. Ugyan az a személy, megszokot helyre ment kéregetni, ha egy- két nap nem ment már feltűnő volt, hogy miért maradt el. Érdeklődtek iránta, hogy nem-e történt bajja...

- Figyelemre méltó, hogy ha terhes nő, szoptató anya, gyerek, vagy beteg cigány ment kéregetni, annak jobban adtak élelmet. De viszont ha egészséges férfi ment kéregetni, azt bizony elszokták tanácsolni. Ezt ők egyébként tudták, és nem is mentek kéregetni, hanem nőket, és a gyerekeket küldték. ./.

Ünnepi hagyományos táplálkozásukhoz tartozott:

- Tyukhus leves, a tyukot egyben főzték meg,
- Krumpli és a kakulyás,
- Kakaspörkölt /galuskával, /ők kanálgenbennek mondták/ vagy főtt krumpli.
- Cigánypecseje saját zsírjával megsütve,
- Zsírban piritett krumpli.
- Buzalisztból sültt prosza, tásáska.

Cigány nők terhessége

Régen az 1920-as 30-as, 40-es években a cigány nők 8-10 gyermeket is szültek két évenként. Tudták azt, hogy mikor voltak viselősek, mert olyan kor nem jött meg a vérzésük, úgy is mondták, hogy / paradicsom főzés van/. Kus volt olyankor az embernek az asszonyhoz nyulni. Azt mondták, hogy ha teherbe vannak akkor jó az egészség.

Terhességüket nem titkolták, sőt azt mutatták. Sok esetben előny volt mert ha hűncselekményt követett el, akkor a szabadságvesztés

büntetését elhalasztották, meg akkor is ha szoptató gyereke volt. Még a csendőrök és a rendőrök is méltányolták ezt az állapotot.

- Kérékedéskor is bizelmat, és előnyt élveztek. Segélyt nem kaptak.

- Azt mondták, ha a nőnek a hasa hegyes, akkor leánya születik, ha a hasa meg gömböjű akkor meg fiugyereke születik, meg azt is mondták, hogy ha 9 hónapnál egy- két nappal szül meg, akkor leány lesz, és ha 9 hónap után 5-6 nappal szül meg, akkor meg fiugyereke születik.

- Teherbe dohányzott, cigarettazott és pipázott.

S z ü l é s

Régen a cigány nők csak otthon szültek, ágyban, üldve, állva, térdelve, de még úgyis, hogy fekték az ajtoszárját és úgy adtak erőt, hogy tudjon megszülni.

Gölle községben 3 fekezetu bábaasszony volt:

- 1./ aki egy éves bábaképzőt végzett. Ez járt a jobb médu, iparen, kereskedő és az úrakhoz. ./.

2./ Aki 6 hónapos tanfolyamot végzett. Paraszt és a pusztai családokhoz járt.

3./ Aki 6 hetes tanfolyamot végzett, ilyen volt, a cédulás bába. Mind a 3 esetben nő volt a bába. A harmadikhoz tartoztak a cigánynők.

Gölle községben laktak a bábaasszonyok. Cigánynőknél gyakran megtörtént, hogy amikor szült nem volt ott bába, mert nem értesítették. Gölle községhez tartozott Szentpéter, Szilvás, Szentivány, Also-Felsőhetény, Inán, Cserepes, pusztá, és Mexikó major. Hogy mennyi cigánygyerek született egy évben azt pontosan nem lehetett tudni, mert arról nem vezettek nyilvántartást, úgy átlagosan 80-90 gyerek született. Egy-egy telepén csak egy- vagy két család lakott. Itt is elkülönültek a "BEÁG" és a "Lóvári, román kolopár cigányok egymástól.

Körülményes volt ha cigánynő szült, mert a bábaasszonynak közlekedési jármű nem állt rendelkezésére, mint csak a lóvaskecsi. Ezen a környéken a cigányoknak lóvaskecsijük és lóvuk nem volt. A jegyzőség a bábát kecsivel nem vitette ki, ilyen rendelet, vagy törvény nem is volt. Az megtörtént, hogy valamelyik parasztember saját lóvaskecsijével a bábaasszonyt kivitte a cigánynőhöz. Ilyenkor a cigányok munkával hálálták meg, favágás, mosás, takarítás, esetenként mezei munkával.

A gyermek születésére nem készültek, így aztán az újszülötnek nem volt ruhája, rongyba, apja ingjébe polyánták. Lepedő sem volt. Ha bába járt ki, akkor az vitt egy gumí lepedőt, ezt/garantált/ lepedőnek nevezték. A lepedő csak addig volt ott, míg a bába kijárt, ez általában két hétig tartott.

Mint Hegedűs Gyuláné, Illés Mária bábasszony elmondotta a cigánynőknél gyakori volt az elvetélés, korai szülés, kórházba is kerültek ez miatt Kaposvárra. ./.

Gyermekek ágyuk nem volt. Ha otthon szült a cigány nő akkor a családtagok elmentek a szomszédokhoz, a rokonokhoz, mert a telepen egy csalárhoz tartoztak.

A szülőknök, és a bába elmondotta, hogy volt nehéz szülésük, hogy gyorsabban jöjjön a fájás, a görcs, hasza meleg csemepe, téglát, rongydarabot tettek. Járatták, ugráltatták. Persze, hogy ez mind ember-séges módon történt.

Ha jelentették a szülést, akkor legtöbb esetben körzeti orvos is kiment: Ezt elmondotta ^{Dr. k} Wilasz Ferenc göllői község körorvosa. Az is megtörtént amikor éjszaka szült a nő, együtt volt a család, mert a kisebb gyerekeket nem tudták hirtelen hova vinni. Az is megtörtént, hogy a cigány nő nappal kint a legelőn, réten szült meg, mikor éppen szedte a gombát. De az is megtörtént, hogy amikor járta a falut vagy a pusztát akkor érte el a szülési fájás, és ott szült meg. Olyankor mindig akadt valaki, akik segítettek, cigányok iránti emberség létezett. Olyankor nem azt nézték, hogy cigány, hanem egy szülő nő. Ezt többen is mondták: De most csak ezeket írom: Szalai Lajosné, 82 éves, Gölle pusztai lakos, Tóth Jánosné, 77 éves Gölle pusztai lakos. Kovács Ernőné, Gölle Gát utcai lakos, 75 éves.

Gyermekek szoptatás

A cigányoknál régen az volt a szokás, hogy szülés után 5-6 óra múlva, a kisbabát megszeptették, először kifejték a mellüket. Mert azt úgy tudták, hogy savos, nem jó ha azt szopja a gyerek. Hat hétig mikor sirt a gyerek akkor úgy nappal, mint éjszaka megszeptették. Azt nem figyelték, hogy mennyi idő telt el. Legtöbb cigány-nőnek volt teje, tudta a gyermekét szoptatni.

Olyan is volt, hogy a cigány nők egymás gyermekét is megszepték szoptatni, anya a leányának a gyermekét is, és megfordítva is. Előítélet létezett, mert ha magyar asszonynak nem volt teje, cigány asszonnyal nem szoptatta meg, ^{a gyermekét} de a tejet sem fogadta el. ./.

Cigányok azért ettek sok rántott levest, hogy több tejük legyen. Ritkában kecsmai folyó sört is ittok, bucsu alkalmával sörmárcot. A sörmárc ivást több szoptatósnő is említette, ha azt ivott több volt a teje, persze ezt csak bucsukor, vásárkor lehetett kapni. A cigányok Gölle községhez tartozó településeket bucsukor látogattak, így aztán veit alkalmu^{ly}, hogy tudtak inni sörmárcot a hábes sátorban.

Az édesanya még olyankor is szoptatta a gyermekét, amikor már egy éves elmúlt, sőt két éves gyereket is szoptatták, terhes volt, teje már nem volt, de azért, hogy a gyerek jobban elmaradjon a szájába tette a csecskimbót, szinte óráig az a szájába volt. Ezt én is többször alkalommal láttam.

A cigányok vallási szokásai

- Így köszöntek! Dicséretessék a Jézus Krisztus! Majd így fogadták, mind örökké, ezt is mondták a népek/mind öreg a vénasszony./ Itt Göllében az szolás- mondás volt. Templomba csak igen ritkán jártak, esetleg karácsonykor, és húsvétkor, amikor új ruhájuk volt. Gyermek születését Isten áldásának tartották. Ha harangszót hallottak mindenkor keresztet vetettek, és a miatyánkat imádkozták. Ha kint voltak a szabadban és találkoztak temetéssel megálltak, letérdeltek, keresztet vetettek, imádkoztak, míg a gyászmenet elmen hallatát nem megszűntek. A szenthelyekre menükkel találkoztak akkor is megálltak, letérdeltek, keresztet vetettek, imádkoztak, a férfiak a sapkájukat vagy a kalapjukat ilyenkor levették. A lakásukban szentelt vizet tartanak, az ujszülötet ezzel szentelték meg, meg a halottjukat is. Meg, akinek fájt a feje akkor is szentelt vízzel lecsolták meg, ivott a vízből. A lakásukban kereszt, szentképek vannak tölt is, karácsonykor a halott fényképéhez karácsonyfa ágat tesznek. //.

A magzat megölését, elhajtasát bűnnek tartották.

Ha kisgyerek meghalt, azt tartották, hogy ez a más világon angyal lesz. Vallási szokásukhoz tartozott, hogy rozsfüzérrel is imádkoztak. Szenthelyeken, mint például: Andocsán, Segesden, Szent Annán az úda vezető út mentén ültek, énekeltek, imádkoztak, és ez alatt koldultak is, mert tartották a tenyerüket, sapkájukat, kalapjukat, hogy tegyenek bele pénzt. Nagy tiszteletben tartották a halotjukat, mert maig két napon át otthon volt, egész éjszaka virasztottak, imádkoztak, énekeltek, kint az udvaron tüzet raktak és tűz fényénél ültek, álltak és énekeltek. Temetésen ott voltak, csak egy felnőtt férfi maradt otthon, aki ügyelt a telepre. Temetéskor a sírba pénzt dobtak. A temetés után a halottnak a ruháját elégezték. A tárgyait meg a legközelebbi hozzátartozó örökölte. Igyen volt a zsebkönyv, gyűrű, kés, pénztárca, nyaklánc, fülbevaló, gyűrű.

A cigányvajda szerepe

/1920-1950/

Gölle községhez tartozó cigánytelepek között legnagyobb volt a göllei, a többi pusztán, majortan csak 2-3 család lakott, így aztán ezeken a helyeken nem is volt cigányvajda, de Gölleben viszont volt. Én személyesen is ismertem Bogdán Istvánt. Magatartásával öltözetével kivált a többtől, gurcigombos mentéje, nadrágja meg sárga zsinóros, csizmát viselt. Cigányok néprajza igen csak gazdag, legalább is én annak tartom, ezért is gyűjtöttem össze, és amit tapasztaltam azt írtam meg. Vajda csak férfi lehetett. Lehetőleg írni és olvasni tudó. Bogdán Istvánnak 5 elemije volt. Gölle községben született, nő, családos. Foglalkozása edényfoltázó, fedhetetlen életű. Cigányok bizalmát élvezte, tekintélye van a községben. Türeelmes megfontolt a dolgokban. Cigány közösség dolgait komolyan vette. A közös ügyekben másokat meghallgatott, többiek véleményét igényelte. A döntését nem szokta elhamarkodni. ./.

Csaladját, s a cigánytelep lakóit szereti, így mondták-később tűzbe menniértük ha igazuk van, és ha jót akar kiharcolni sorsukért. Jelenbeli tulajdonsága, hogy őszinte, meg mondja az igazat, okos, bátor, titektartó, szavahíető. A természet, megjelenése megnyerő, tekintélyt parancsol. Halasztható fontos dolgokban meghallgatja az embereket.

A vajda szerepkörét rendelet, törvény nem szabályozza.

Évtizedek során kialakult szokásaik szerint irányítja a közösség életét. Többé-kevésbé járta a kialakult szokásaikkal. Végzett munkáért pénzt vagy bármilyen ellenszolgáltatás nem kap. De erkölcsi elismerést igen. Megkülönböztetett bizalmat élvez a cigányok között és a község vezetőségénél.

- Ismerte a cigánytelep lakóit. De őt is ismerték. Név szerint szólították. Hivatalos helyeken vajda urnak.

- Ismerte a község vezetőit. Hivatalokban csak köznapokon járt reggel 8-12 óráig. Gyalog ment. Mikor már 60 éves volt, edényfeltevést nem végente, hanem a gyerekei és unekái. Legtöbbször csak otthon volt.

- Ha sürgős ügyben járt el, akkor azt külön is bejelentette, például: születés, halálozás, bűnsági, rendőrségi, hűvességi ügyekben.

A folyamatos napi tevékenységéhez tartozott:

- Lakás nyilvántartó könyv vezetése, a születési anyakönyvi lap szerint.

- Minden felköttnak lehetett egy állandó és egy ideiglenes bejelentett lakása.

- A gyermekek a szülőnek a lakás bejelentő lapján szerepeltek. A 16 éves korig úgy a fiúk, mint a lányok a szülői bejelentő lapon voltak nyilvántartva. Még akkor is, ha már született gyermek.

- Vajda tudta, hogy a telepen mennyi felnőtt, és gyerek van, mennyi a nő, férfi, fiú és kislány.

- Kik az iskola kötelesek: habár nem jártak iskolába, ez nem a vajda hatásköréhez tartozott, nem rejte mulott, hogy nem jártak

a gyerekek iskolába. Régen is többször is szóvá tették, hogy járjanak iskolába a gyerekek, csak szándék volt, és semmi több.

- Cigány fiatalok között többen is voltak, akik jártak leventébe, 12-21 éves korig, amíg katonai sorozásra nem ment. Ezt is a vajda nyilvántartotta, pontosan tudta, hogy kit kell összeírni, hogy katonai sorozásra menjenek.

- Vajda fiatalokkal elment a sorozásra, sőt ott volt a sorozó bizottságban is. Épp úgy, mint a község bírója.

- Fülkezetes egpekhez tartozott a sorozás. Lovaskecsikkal mentek Igalba a járási székhelyre. Aki bevált katonának az kapott egy pengőt nemzeti szalagra, és vendéglőben ebédet, fél liter bort, a költséget a község előljáresága állta.

- Miker a regluta bevonult katonának, a vajda eljárta az ügyben, hogy segélyt kapjon.

- Legtöbb cigány katonának nem volt annyi pénze, hogy haza tudott volna utazni, a vajda eljárta a jegyzőségen, hogy segélyt kapjon, leginkább karácsonyra vagy éppen husvételre.

- Miker a katonáskü volt, ott volt a cigányvajda is épp úgy mint a szülők és a rekenság.

- Régen a cigányok a templomban a pap előtt nem kötöttek házasságot. De a jegyzőségen sem. Cigányvajda adta őket össze, olyképen, hogy ünneplősen fel voltak öltözve, leány fején fátyol volt, a főlegény kiskabátján bal felől bokréta. Kérdezte a főlegényt, hogy feleségül veszi-e a leányt, ugyan ezt megkérdezte a leánytól is, hogy férjül kíván -e menni, ha igsanel válaszoltak, akkor összehadta őket. A vajda vállán széles nemzeti szalag volt, azzal jelképesen összekötötte a kezüket. Ez hivatalosan nem lett be jegyezve, csak szokás volt. Aki már egyszer valakivel ily módon együtt élt, még egyszer nem

a vajda nem adta őket össze. A fiatalok ilyenkor egymás között gyűrőt is cseréltek.

- Vajda tudta nélkül a telepről senkit nem vihetek el, de oda nem is költözhetett. Idegen egyént a telepre nem engedett.

- Ha csendőz járőr a telepen megjelent, vajdánál kötelesek voltak jelentkezni, az igazolta, hogy ott megjelentek.

- Ha a telepen halott volt, a virasztásnál a vajda is ott volt. Eljárt a temetkezési ügyben, ha családnak nem volt pénze, akkor kijárta, hogy szegénységi alapon tartsák meg a temetést, megkapta a sírhelyet, koporsót, egyházi szertartást. Gölléken a cigánytelep 1950-es években megszűnt, így aztán a cigányvajda szerepköre is. A gyűjtésem leginkább személyes ismereteim, és tapasztalataim alapján írtam meg.

Jövőt illetően tervem, hogy a cigányok néprajzát tovább gyűjtöm.

Pécs, 1994. február 23.

Üdvözléssel:

Jeli József
Jeli József nyugdíjas, 70 éves,

Pécs, Magyarürögi ut 118.

Önkéntes néprajzi és nyelvjárás
gyűjtő.

